

Оксана Ничко (Тернопіль)

ББК 83. 3(4) – 3

УДК 82. 091

Військовий кореспондент Джон Стейнбек про Італію та Італійців

У статті висвітлюється бачення Джоном Стейнбеком воєнної Італії та італійців. Через призму публіцистичних есе, нарисів лауреата Нобелівської премії Джона Стейнбека, що ввійшли до книги «America and Americans and Selected Nonfiction», простежується оциляція між ustalеним гетеростереотипом, оснований на власному суб'єктивному досвіді образом Італії та італійців у його письменницькій свідомості.

Ключові слова: гетеростереотип, «чужий» (інший), імагологічний інтерес, інобрази-іміджі, Стейнбек, італійці.

« What can I say about journalism? It has the greatest virtue and the greatest evil. It is the mother of literature and the perpetrator of crap. Over a long period of time and perhaps because it is the product of so many men, it is

perhaps the purest thing we have» [Susan Shillinglow and Jackson J. Benson 2002: 6]. [І що ж я можу сказати про журналістику? Вона містить в собі найбільше благо і найбільше зло. Вона – матір літератури та каталізатор лайна. Вже довгий час, а це, мабуть, тому, що вона є кінцевим продуктом такої величезної кількості людей і, все-ж таки це ~~є її найбільш скарбона~~]. Стейнбек вважав, що журналістика не має нічого спільного з мистецтвом. Саме неспокій, непосидючість – одні із домінуючих рис американця – спонукали Стейнбека-новеліста спробувати себе у жанрі нехудожньої літератури. Подорожуючи, спостерігаючи, розмовляючи виключно із простолюдом (адже нижчі класи є виразниками національної самобутності), він стає автором невеличких статей, есе, нарисів, нотаток інформативного характеру для журналів та газет, він писав у цьому жанрі не тільки у воєнний період, але й у мирний час. Нас же цікавить в першу чергу його есеїстика як форма письменництва на межі художньої літератури й публіцистики, найбільш сприятлива для осмислення письменником «іншості», власне сконденсовані його роздуми, його *itago* у зіставленні з «іншим». Отож для письменника журналістика виступала ні чим іншим, як відпочинком і розвагою. Невгамовний характер вів його за межі рідної домівки. У нього був завжди присутній «ненаситний апетит» до подорожей. Під час Другої світової війни військовий департамент доручив письменнику почесну місію кореспондента для висвітлення європейського театру воєнних дій. Адже понад усе він бажав розділити досвід солдата, побачити на власні очі й описати ті речі, котрих часто його попередники уникали у своїх військових репортажах. Стейнбек поставив собі за мету стати перспективним кореспондентом [Jackson J. Benson 1984: 516 – 517, 519]. Це, власне було його «свідоме» завдання. «Підсвідоме», чітко ним не окреслене, було, ймовірно, причиною спостережень за тим «іншим», «чужим», виявляючи певний підсвідомий «імагологічний інтерес» до

того, власне неамериканського, не - свого світу і культури, за представником іншого етносу, за іноземцем, відкрити, ймовірно, для себе ту історико-географічно-культурно-релігійно-лінгвістичну інореальність, дати визначення «іншому», відмінному від нього самого (письменника) та його нації (нації американців), звичайно, настільки йому вдасться розпізнати того «іншого», сконцентрувати, сфокусувати «іншого» таким чином, що ні в якому разі не спричинить сум'яття, розгубленості при зіткненні з ним, «розповісти» «іншого» в рамках культурних ідентичностей у такий спосіб й розвинути певний стереотип для тієї чи іншої культури. Адже дослідники Мазетті, Негру, Лаумета стверджували: «Il confronto con l'altro che è distante da noi ci porta alla riscoperta e alla valorizzazione della nostra identità» [Dott.ssa Barbara Ghiringhelli: 3]. *[Зіставлення з іншим, який є віддалений від нас, підводить нас до нового відкриття та до оцінки нашої (власної) ідентичності]*. Отже, його неспокій, метушливість, нетосидчність привели його до берегів сонячної Італії, яку ще називають «bel paese» (прекрасна країна). Та й не дивно, адже Італія ніколи не переставала «полонити» іностронців, особливо представників англосовних країн. Адже з відвідин цієї країни іноземці, як правило, приходять до думки, що їхні рідні домівки позбавлені сонця і монотонні, зрештою, що їхнє життя перед «пізнанням» Італії було обмеженим і деякою мірою «пуританською». Проте під враженням побаченого, вони стають жвавішими, бадьорішими, енергійнішими, навіть асимілюють найбільш помітні риси італійського характеру, наприклад, стають гедоністичними, ерудованішими, побожнішими, тобто Італія стає для нього, іностронця, чимось близьким, немов інша рідна домівка, що й відчував сам письменник. Бо ж де б він не побував, всюди, у будь-якій точці світу, на нього чекав рідний дім.

Розпочав Стейнбек італійську кампанію, спостерігаючи за подіями, що велися на алжирських берегах. Письменник вирішив не

приєднуватися до військових загонів, а натомість вступити до спеціального військового підрозділу бойових дій, який вів важкі бої у напрямку до Ферривіля (узбережжя Тунісу), а далі через Тунізійський військовий канал до Палермо (італ. Palermo), що на Сіцилії (італ. Sicilia). Звичайно, ці чудові місця під час війни були зруйновані, знищені, не можна було справді помилуватися їхньою неперевершеною красою, міста просто вимерли та й настрої самих мешканців також змінилися. «You'd walk up a street where there were big houses and the doors would be open and – just not anybody. I did see a cat, go streaking across the street, a pure white cat, but that's the only living thing there was...» [Steinbeck 1965: 122]. *[Ви йшли вулицею, де колись стояли великі будинки і двері були відкриті, але не зустріли ані душі. Мені все ж таки вдалося побачити кота, що швидко нісся вулицею, чисто білого кота, але це єдина жива істота, яка була там...]*. Перебуваючи у досить неспокійний час на цій божественній землі, письменник, навіть серед руїн, зміг помітити мимохідь незвичні краєвиди, милуватися ними, спостерігати за звичаями заклопотаних мешканців, трансформованих морально й мілітаризовано.

Отож, очі Стейнбека – американця – іноземця фокусують свою увагу передусім на персонажі, на ті місця, які для нього є незвичними, неординарними, цікавими, вартими уваги, такими не властивими для клімату, історії, архітектури його країни, іншими за своїм духом, а відомо, що іноземці такі відмінності моментально «відмежовують» від власне «свого». У Палермо, як описує Стейнбек, милує око величезна, могутня освітлена гора біля міста, а сльиво якої заливає все місто й тамує подих. [Steinbeck 1965: 121 – 122]. Співвідносячи, зіставляючи свою націю, її здобутки з іншою нацією – італійцями, письменник декларує, що усе місто просто «смердить класикою» [Steinbeck 1965: 121]. Складається враження, що усі італійські міста тяжіють до класики. Ось тут певною мірою збігаються імагологічні спостереження Стейнбека з враженнями

Жермени де Сталь, письменниці, що перетворила свою професію на пізнання інших народів Європи, розкриття їхньої душі, творення їхніх образів – іміджів: «Un'Italia passionale e sanguinaria, elegante e crudele, colta e decadente, in ritardo nella storia ma in anticipo nelle passioni» [Alfio Squillaci: 3]. [*Італія – пристрасна й кровоожерна, вишукана й люта, освічена та декадентська, запізнена в історії, але з випереджуванням пристрасностей*]. Погляд письменника не обминає пофарбовані візки, запряжені віслюками, на яких зображені різноманітні пейзажі, сцени, що так характерні для сіцилійців. Стейнбека полонили вечірні краєвиди невеличкого острівного порту, з якого можна було побачити все морське узбережжя Італії. У свідомості письменника постають екзотичні, незвичайні, так не схожі на його, американські краєвиди: «From the little island harbor, the steep hills terraced for vines and lemon trees and the mountains rising to bare rocky ridges behind. Vesuvius was smoking in the background» [Steinbeck 1965: 150]. [*Від невеличкої острівної гавані, на стрімких узгір'ях розташовані терасами виноградники та лимонні дерева, а позаду гір видніються оголені скелясті пасма, де димить Везувій*]. Його погляд також фіксує й незвичний головний порт острова Вентотене (італ. Isola di Ventotene). Письменник поринає в історію цього острова, який, як виявилось, слугував в'язницею уже сотні років. Це була досить велика будівля, де перебувало багато в'язнів, останній поверх якої, Стейнбек зазначає, як правило, називають City Hall (англ. будинок муніципалітету, основний орієнтир міста); у цій будівлі була велика кімната, де знаходилися чотири чи п'ять в'язничних камер.

Ще більш за історію Стейнбек зацікавився пейзажами місцевостей. Це було щось цілком інше, притаманне тільки берегам Італії: острів Вентотене є вузькою морською затокою, яка замикається скелею й виглядає неначе амфітеатр, і на цій напівкруглій скелі розміщене над водою місто. Зліва від затоки знаходиться дамба та невеличкий хвилеріз;

останній не з'єднаний із сушею і сконструйований так, щоб хвилі не билися об дамбу. І, нарешті, зліва від бескиду є ще одна, така незвична для його ока затока, що нагадує справжню гавань. Він не раз милувався красою Середземного моря (італ. Il Mediterraneo), зауважував ті незвичні реалії, такі розбіжні від його американських, таку специфічну його природу, особливо у ясні дні, коли не було видно навіть білого гребеня на його хвилях, і письменнику воно здавалося таким голубим як ніде у світі: «The Mediterranean beaches, the long, white beaches... The water is incredibly blue there and the beaches are white... And the water is very salty. You float like a cork on it» [Steinbeck 1965: 106]. *[Середземноморське узбережжя, довгі узбережжя білого кольору, вода тут неймовірно синього відтінку та дуже солона, а береги усі білі. Плаваючи там, почувася неначе попалець].* Ціком ймовірно, що узбережжя Середземного моря не відрізняються від узбережжя у Салерно. Зачудоване краєвидом око журналіста не могло не помітити присутності війни. Стейнбек-спостерігач не змовчує і про застосування справжніх десантних барок (італ. l'imbarco), адже він був свідком цього регулярного маршруту: екіпажі вирушали в море і, зробивши невеличку подорож, знову причалювали до берега. Під час таких операцій слух письменника вловив такий незвичний для його слуху брязкіт залізних сходень. Однак війна не закреслювала краси пейзажу. Стейнбека вражала унікальна краса виноградників: «È praticamente impossibile non scorgere, praticamente ovunque, la presenza della vite e di lunghe distese di vignetti» [Varietà di Uva: 3]. *[Неможливо не помітити практично повсюдно присутність виноградної лози й довгі ряди виноградників].* Й не дивно, адже ще давні греки називали Італію «Enotria Tellus», що на італійську перекладається як: «il paese delle viti sostenute da pali» (країна виноградних лоз, підперта стовпами [L'Italia]). Матінка – природа, мабуть, була надзвичайно щедрою, обдарувавши її кліматом і землею, де вирощується виноград та продукуються вина (L'

Italia è il paese dell'uva e del vino»), що, стало частиною її історії та частиною життя її мешканців. Недарма в народі кажуть: «Chi ha vigna ha tigna» (хто має виноградник, той живе), «Buon vino fa buon sangue» (від доброго вина й кров краща). Стейнбека дивувало те, як гурма мешканців, не встигши зійти на берег, розчинялася у виноградниках [Steinbeck 1965: 106, 120]. Спостерігаючи за мальовничими пейзажами Італії, письменник не міг не помітити поведінку її жителів під час окупації острова Капрі, у період екстремальних історичних, воєнних подій, які, як правило, підсилюють упередження та стереотипи. Спілкування з ними допомогло йому виділити особливості інонаціонального та етнокультурного чинника, створивши у такий спосіб звичне імагологічне зіставлення між «своїм» (американським) та «іншим» (італійським). Стейнбек немов би створив імагологічну проекцію, базуючи свої спостереження над поведінкою населення, відзначаючи при цьому мирні, погідливі настрої її жителів: як цивільних, так і військових. Видалися йому далеко не воєнничими італійські солдати, які, шойно почувши наказ, мментально, без вагань, кладуть зброю, із задоволенням звальюють у купу свої рушниці на вулицях. Бо, недарма, місцеві мовлять: «Chi ha paura, non vada alla guerra» (Якщо боїшся, не йди на війну (не воюй). Прості італійські жителі ніколи не були ворогами для американських військ, зауважує письменник, та й загалом для іноокупантів, бо вони нізащо на світі не розточали б бойові дії. Складається враження, що для них великим полегшенням є позбутися цієї нестерпної зброї раз і назавжди, ймовірно по тій простій причині, що не є призначенням італійських солдат – воювати, їм би плекати лозу. Цю тезу можна відзначити, як певну сталу етнічну рису італійця – не-вожа. Очевидно, їм притаманна боязкість до смерті, спокійне життя, балаган, адже італійські солдати досить часто переконували американців здатися німцям, тому й висловлюють жах, природній супротив війні: «Guerra cominciata, inferno scatenato» (Розпочата війна – це справжнє пекло).

Можливо, вони такими і вродилися, нездатними привести себе в порядок, зробити вигляд справжніх вояків для боротьби з чужинцем. Без жодних зусиль вдалося американцям захопити той же острів Капрі, бо «саргіано», його мешканцям не властиво було зав'язувати будь-які конфлікти, адже вони говорять: «La guerra cerca la pace» (дослівно: Війна шукає миру, тобто після війни завжди наступає мир).

Не дивно, що у Стейнбека склалось досить позитивне враження щодо образу італійських військових, які в його свідомості іноспостерігача завжди будуть асоціюватися з усмішкою, любов'ю та симпатією. Недарма, відомий італійський антрополог Луджі Бардзіні коректно показав характерологічну складову італійців: «In the heart of every human being there is one small corner which is Italian, that part that finds regimentation irksome, the dangers of war frightening, strict morality stifling, that part which loves frivolous and entertaining art, admires larger than life solitary heroes, and dreams of an impossible liberation from the strictures of a tidy existence» [Candida Martinelli Italophile site, 6]. *[В серці у кожного знаходиться незеличкий «італійський» куточок, та частинка, яка вважає, що формування полків - це нудна, надокучлива справа, загроза війни - страшаюча, сувора моральність - задушлива, важка, та частинка, яка любить легковажне та розважальне мистецтво, захоплюється поодинокими героями у всій їхній красі, та мріє про неможливе визволення від тягара чистої екзистенції].* Таким чином, італійський дослідник цитованим автостереотипом підтверджує влучні та точні спостереження Стейнбека, що підкріплюють або руйнують усталені американцем гетеростереотипи італійців.

Інше пояснення такої миротворчої поведінки італійців-солдатів, на нашу думку, випливає, мабуть, із того, що в італійців не має глибокого почуття патріотизму. По-перше, патріотизм піддається їхньою неспокійною, легковажною, непосидючою поведінкою. Тому й іноземцю може

видатися, що ці солдати не є достатньо віддані та лояльні своїй батьківщині. По-друге їхній гедонізм домінує над патріотизмом. Звідси й виходить, що італійці люблять життя: «Amano il vino e la musica; sono bravi nel cantare, ma nella maggior parte dei casi cantano alcune canzoni tristi, piene di nostalgia e di malinconia»[L'immagine degli italiani nella letteratura macedone, 1-2]. *(Вони обожають вино та музику; вони майстерні у співі, але у більшості випадків співають сумні пісні, повні ностальгії та меланхолії).* Остання фраза свідчить про ще одну характерну етнічну рису італійців. Італія – нація музики й співу, італійці співають у радості й печалі, у мирні дні й на війні. Недаремно італійці мовлять: «Chi ride e canta, suo male spaventa» (Хто сміється та співає, своє горе відганяє); «L'allegria, ogni mal la caccia via» (Веселість відганяє будь-яке горе). У співі вони оптимісти, а в оптимізмі нагадують американців: «Il piangere puzza a morti e fa male a vivi» (Плач «дурно пахне» для мертвих, та шкодить живим); «Scrupoli e malinconia, lontan da casa mia» («Добросовісність і сум геть з мого дому»); «l'allegria segreta, candela spenta» (Прихована радість, погасла свічка). Тому й італійські солдати чудово порозумілися як зі своїми окупантами, так із визволителями, між ними зав'язалася чудова, взаємна толерантність. Можливо, таке взаємопорозуміння має своє історичне підґрунтя: «Noi e i soldati dobbiamo stare insieme. Né loro né noi possiamo resistere da soli. Se non ci fossero gli insetti, morirebbero gli uccelli. Se non ci fossero i topi, morirebbero i gatti; è tutto un sistema. Per far funzionare questo sistema, le persone accettano perfino le loro differenze culturali, imparano reciprocamente le lingue e le usanze, creando strane ibridazioni come forme di vita in questo «microcosmo»[L'immagine degli italiani nella letteratura macedone, 1-2]. *[Ми та солдати повинні бути разом. Ні ми, ні вони не зможемо протистояти без підмоги одне одному. Якщо б не було комарів, то б загинули птахи. Якщо б не було мишей, загинули б коти; це все система. Для того, щоб привести цю*

цілісність в рух, люди навіть приймають іншу культурну відмінність, вивчають мови та традиції один одного, створюючи дивне ссереццування, немов моделі життя у цьому мікрокосмосі].

Стейнбек – кореспондент був також свідком шаленого ентузіазму італійців, що межує з нестримністю італійців. Складається враження, що юрби людей зустрічають ескадрон бурхливими оплесками неначе перед їхніми очима відбувається щось варте уваги. В цих оплесках і виявляється нестриманий темперамент італійців. Національний характер італійців здавна відомий невичерпною жвавістю, веселістю. Особистий досвід Стейнбека підтвердив усталений стереотип. Характерні фрази, словосполучення істотно підкреслюють такий яскравий тип їхнього характеру: «... sorgiva, aurorale, e infinitamente seduttiva la vecchia gaiezza italiana, vitalismo, gioia di vivere» [Alessandra Guigni, Marco Menicocci, 11-12]. *[Спонтанний, інтуїтивний та безмежно спокусливий здавна відомий веселий настрій, радість життя італійців].* Ось такий незвичний спосіб вітання, переконує письменник, доводить американських солдат до зніяковіння, заціпенілості. Зрозуміло, в американських воїнів інша, своя традиція. Не відаючи тутешніх звичаїв, американські солдати відчують себе наполовину солдатами і у той же час наполовину акторами, котрі продемонстрували якусь виставу чи видовище. Пильний погляд письменника не оминає також довготривалості італійського ентузіазму, адже вони не обмежуються самими оплесками. Емоційність італійців летить аж через край: в оплесках, співі, вигуках, братанні. Солдатів зводить також з пантелику, те, що італійці кидаються до американців, прямо таки «завалюють» їх собою, буквально «розчавлюють» їх у своїх обіймах, покриваючи щоким вологими, щедрими поцілунками, склипуючи.

Італійці, як і будь-яка інша нація, перебувають у великій скруті у воєнний період. На закінчення воєнних дій, вони, по-особливому

реагують на кінець війни. Вона становить для них «емоційну загибель», вони просто «пинуть» від надмірного хвилювання. Звичайно, кожна нація, що потерпіла від нещадних рук завойовника, радісно вітає свободу. Але письменника вразила надзвичайна надмірність емоцій, яку він потрактував як типову рису цього етносу, у висловлюваннях вдячності. Він був очевидцем того, як юрба італійців стоїть і плаче; вони вкрай щось хочуть зробити для солдатів, але поки що можуть тільки подарувати їм пляшки з вином, квіти або якийсь інший дріб'язок; вони поспішають до церкви на молитву, після того швидко повертаються назад до нової хвилі інших військових угруповань, ніби бояться пропустити щось дуже важливе. Адже закінчення війни символізує для кожного з них покращення добробуту їхніх родин, сімейну вдовolenість, надії на краще.

Отож, імагологічні бачення Стейнбека осцилюють між усталеним стереотипним уявленням про Італію та італійців й певною «руйнацією» цих узвичаєних, закоренілих міркувань завдяки безпосередній письменницькій практиці.

Література:

Benson 2002: Benson J. *America and Americans and Selected Nonfiction*. – New York: Viking, 2002.

Jackson J. Benson 1985: Jackson J. Benson. *The true Adventures of John Steinbeck, the Writer*. New York: Viking, 1985. – P. 516 – 519.

<http://www.Dott.ssa Barbara Ghiringhelli/Il percorso dell'Identità dei bambini stranieri: crescere tra due mondi/lit 3-5. html>.

Steinbeck 1965: Steinbeck John. *Once there was a war*. New York: The Viking Press, 1965. – P. 106, 120, 122, 150.

<http://www.Alfio Squillaci/Nous autres italiens/lit 10-11.html>.

<http://www.Varietà di Uva/ uva d'italia/lit. html>.

<http://www.Candida Martinelli/ Italophile site/lit 6-9.html>.

<http://www.Italy / Beyond The Illusion/ lit. 1-2. html>.